

УДК 343.9(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2026-1/12>

МЕТА ТА МОТИВ ЯК ОЗНАКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Йовенко Іван Ігорович,

кандидат юридичних наук,

Головне управління Національної поліції в Закарпатській області

ORCID ID: 0009-0008-3807-9988

У статті здійснено комплексний науково-теоретичний аналіз мети та мотиву як важливих ознак суб'єктивної сторони кримінальних правопорушень проти довкілля. Обґрунтовано, що зазначені категорії відіграють ключову роль у розкритті внутрішньої сутності кримінально протиправної поведінки, оскільки відображають психічні процеси, що передують прийняттю рішення про вчинення правопорушення, а також визначають спрямованість діяльності суб'єкта. Досліджено співвідношення понять «мотив» і «мета», встановлено їх взаємозв'язок та функціональне значення у структурі суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.

Визначено, що для кримінальних правопорушень проти довкілля характерним є домінування корисливих мотивів, пов'язаних із прагненням до отримання економічної вигоди, незаконного використання природних ресурсів, мінімізації витрат на дотримання екологічних стандартів та ухилення від екологічних обмежень. Водночас доведено, що мотиваційна сфера таких правопорушень є складною та багаторівневою, оскільки поряд із корисливими спонуканнями можуть проявлятися службові, організаційні, психологічні та соціальні чинники, включаючи правовий нігілізм, низький рівень екологічної культури та недосконалість системи державного контролю.

З'ясовано, що мета кримінальних правопорушень проти довкілля здебільшого конкретизує мотив і виражається у досягненні матеріального результату або уникненні витрат, однак у певних випадках може бути пов'язана із забезпеченням функціонування суб'єктів господарювання в умовах кризових явищ, зокрема під час воєнного стану. Акцентовано, що правильне встановлення мети та мотиву має важливе значення для кримінально-правової кваліфікації діяння, індивідуалізації покарання та розроблення ефективних кримінологічних заходів запобігання. Зроблено висновок, що дослідження мотиваційно-цільових характеристик екологічних правопорушень дозволяє глибше зрозуміти їх детермінанти, виявити типові моделі поведінки правопорушників і сформулювати комплексні заходи протидії таким проявам у сучасних умовах розвитку суспільства.

Ключові слова: мотив, мета, суб'єктивна сторона, кримінальні правопорушення проти довкілля, екологічна злочинність, корисливий мотив.

Yovenko Ivan. Purpose and motive as signs of criminal offenses against environment

The article contains a comprehensive scientific and theoretical analysis of motives as important signs of the subjective side of criminal offenses against environment. It is confirmed that the designated categories play a key role in revealing the internal essence of criminally unlawful behavior, which reflects mental processes that convey acceptance decisions about the commission of a crime, and also indicate the directness of the subject's activity. The ability to understand "motive" and purpose has been established, their interconnections and functional significance in the structure of the subjective side of the criminal offense have been established.

It has been determined that criminal offenses against environment are characterized by the dominance of covetous motives associated with the pursuit of economic gain, the illegal extraction of natural resources, and the minimization of expenditures on improvement of environmental standards and improvement of environmental regulations. It has now been proven that the motivational sphere of such offenses is complex and rich, and in some cases, service, organizational, psychological and social officials, including legal nihilism, low level of ecological culture and inadequacy of the system of state control.

It is clear that purpose-criminal offenses against the wicked specify the motive and are reflected in the achieved material result or unique profit, however, in recent episodes it may be associated with security the functioning of the subjects of government in the minds of crisis chambers, frozen under the hour of war. It is emphasized that the correct establishment of the mark and motive is of great importance for the criminal legal qualification of the act, the individualization of punishment and the disaggregation of effective criminological approaches to crime. It has been concluded that the study of motivational and goal-oriented characteristics of environmental offenses allows us to better understand their determinants, identify typical patterns of behavior of offenders and formulate complex approaches against such manifestations in the current minds of the development of marriage.

Key words: *motive, purpose, subjective side, criminal offenses against environment, environmental malignancy, wicked motive.*

Постановка проблеми. Забезпечення екологічної безпеки є одним із ключових напрямів державної політики України, що безпосередньо пов'язаний із охороною життя і здоров'я людини, збереженням природних ресурсів та сталим розвитком суспільства. Водночас сучасний стан довкілля характеризується наявністю значних негативних тенденцій, серед яких особливе місце займає поширення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним використанням природних ресурсів, порушенням правил екологічної безпеки, забрудненням навколишнього природного середовища та іншими суспільно небезпечними діями.

Актуальність дослідження зазначеної проблематики істотно зростає в умовах воєнного стану, коли відбувається посилення антропогенного навантаження на довкілля, зниження ефективності контролюючих механізмів, трансформація економічних процесів і, як наслідок, підвищення рівня латентності екологічної злочинності. У таких умовах особливого значення набуває не лише встановлення об'єктивних ознак кримінальних правопорушень, але й глибоке дослідження їх суб'єктивної сторони, зокрема мети та мотиву як елементів, що визначають внутрішню спрямованість злочинної поведінки [1, с. 125–126]. Незважаючи на значний науковий доробок у сфері кримінального права, питання дослідження мотиваційно-цільових характеристик кримінальних правопорушень проти довкілля залишаються недостатньо розробленими. Більшість наукових праць зосереджена на загальних теоретичних аспектах суб'єктивної сторони або окремих видах екологічних правопорушень, що не дозволяє сформулювати цілісне уяв-

лення про роль мети та мотиву у механізмі їх вчинення.

Крім того, відсутність єдиного підходу до визначення змісту та значення мотиву і мети у правозастосовній практиці призводить до труднощів при кваліфікації діянь, оцінці ступеня вини особи та призначенні справедливого покарання. Це, своєю чергою, негативно впливає на ефективність кримінально-правового реагування та системи запобігання екологічним правопорушенням. Отже, необхідність поглибленого дослідження мети та мотиву як ознак кримінальних правопорушень проти довкілля зумовлена як теоретичними потребами розвитку кримінально-правової науки, так і практичними завданнями підвищення ефективності протидії екологічній злочинності в сучасних умовах.

Мета дослідження. Метою статті є комплексний аналіз мети та мотиву як ознак кримінальних правопорушень проти довкілля, визначення їх змісту, особливостей прояву та значення для кримінально-правової кваліфікації й кримінологічного запобігання.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблематика суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, зокрема мети та мотиву, знайшла відображення у працях вітчизняних учених-криміналістів і кримінологів, серед яких варто виділити Г. М. Буканова, А. О. Вірт, Д. Л. Вітюка, О. О. Дудорова, К. В. Жигафарова, С. І. Заїку, Ю. О. Єрмакова, К. А. Комузляк, С. І. Марко, І. І. Митрофанова, С. В. Мурихіна, Є. О. Письменського, Т. С. Садову, О. О. Семенюка, Ю. А. Турлову, І. О. Харь, М. О. Черниш та інших.

У їхніх дослідженнях обґрунтовуються загальні підходи до розуміння

суб'єктивної сторони, ролі психічного ставлення особи до вчинюваного діяння, а також значення мотиваційних чинників у механізмі злочинної поведінки. Разом з тим питання специфіки мотивів і цілей саме екологічних кримінальних правопорушень досліджені фрагментарно, що зумовлює необхідність їх поглибленого наукового аналізу.

Виклад основного матеріалу.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення традиційно розглядається у кримінально-правовій науці як внутрішня психічна діяльність особи, що відображає її ставлення до вчинюваного діяння та його наслідків. Вона включає вину як обов'язкову ознаку, а також мотив і мету як факультативні, проте такі, що у ряді випадків мають визначальне значення для правильної кваліфікації кримінального правопорушення та встановлення ступеня його суспільної небезпечності. У контексті кримінальних правопорушень проти довкілля роль мотиву та мети набуває особливого значення, оскільки ці діяння нерідко вчиняються у складній системі економічних, організаційних і соціальних відносин, що зумовлює багаторівневий характер мотиваційної сфери правопорушника [2, с. 23].

Мотив у кримінальному праві визначається як внутрішнє спонукання, що зумовлює вибір особою певної моделі поведінки та прийняття рішення про вчинення кримінального правопорушення. Він формується під впливом потреб, інтересів, установок і ціннісних орієнтацій особи, а також соціального середовища, в якому вона функціонує. У сфері кримінальних правопорушень проти довкілля мотиви здебільшого мають виражений корисливий характер [3, с. 481]. Найбільш поширеними є прагнення до отримання незаконного прибутку шляхом експлуатації природних ресурсів, уникнення витрат на дотримання екологічних стандартів, зменшення фінансового навантаження на суб'єктів господарювання, а також отримання конкурентних переваг на ринку за рахунок порушення встановлених правил природокористування.

Так, незаконна порубка лісу, незаконний видобуток корисних копалин, забруднення атмосферного повітря або водних

ресурсів часто обумовлені бажанням отримати швидкий економічний ефект із мінімальними витратами. У таких випадках мотив набуває чітко вираженого утилітарного змісту та прямо пов'язаний із економічними інтересами правопорушника. Водночас не можна ігнорувати існування змішаних мотивів, які поєднують у собі економічні, організаційні та психологічні компоненти [4, с. 179–180]. Наприклад, службові особи підприємств можуть вчинити порушення екологічного законодавства під впливом як корисливих інтересів, так і необхідності виконання виробничих планів або незаконних розпоряджень керівництва, що свідчить про поєднання особистих і корпоративних мотивів.

Окрему групу становлять мотиви, пов'язані з правовим нігілізмом і низьким рівнем екологічної культури. У таких випадках особа не усвідомлює або недооцінює суспільну небезпечність своїх дій, розглядаючи природні ресурси як невичерпне благо або як об'єкт вільного використання. Подібні мотиваційні установки є характерними як для окремих фізичних осіб, так і для суб'єктів господарювання, що функціонують у умовах недостатнього контролю та слабкої екологічної відповідальності [5, с. 158].

Мета кримінального правопорушення, на відміну від мотиву, відображає уявлення особи про бажаний результат її протиправної діяльності. Вона є усвідомленою ціллю, досягнення якої спрямовує поведінку правопорушника. У кримінальних правопорушеннях проти довкілля мета зазвичай конкретизує мотив і полягає у досягненні матеріальної вигоди або уникненні витрат. Наприклад, метою незаконної порубки лісу є отримання деревини для подальшої реалізації, метою забруднення довкілля – економія на утилізації відходів, а метою незаконного видобутку корисних копалин – отримання ресурсів для їх подальшого використання або продажу [6].

Важливою особливістю є те, що у ряді випадків мета може мати опосередкований характер і бути пов'язаною не лише з отриманням прибутку, а й із забезпеченням функціонування підприємства в умовах обмежених ресурсів або кризових ситуацій. Це особливо актуально в умовах

воєнного стану, коли суб'єкти господарювання стикаються з дефіцитом ресурсів, логістичними труднощами та нестабільністю економічного середовища. У таких умовах протиправна поведінка може розглядатися правопорушником як засіб виживання або адаптації до складних обставин, що, однак, не зменшує її суттєвої небезпечності [7, с. 176–178].

Співвідношення мотиву і мети має принципове значення для розуміння механізму кримінально протиправної поведінки. Мотив виступає вихідним імпульсом, що спонукає особу до дії, тоді як мета визначає напрямок цієї дії та очікуваний результат. У цьому контексті мета є більш конкретною і усвідомленою категорією, тоді як мотив може мати складний і багаторівневий характер. Їх взаємодія формує цілісну систему внутрішніх детермінант злочинної поведінки. Значення мотиву і мети у кримінально-правовій характеристиці кримінальних правопорушень проти довкілля проявляється у кількох аспектах. По-перше, вони можуть виступати обов'язковими ознаками складу кримінального правопорушення, якщо прямо передбачені диспозицією статті Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – ККУ). По-друге, вони мають значення для правильної кваліфікації діяння, оскільки дозволяють відмежувати кримінально карані діяння від адміністративних правопорушень або інших правових деліктів. По-третє, мотив і мета враховуються при індивідуалізації покарання, оскільки характеризують особу правопорушника та ступінь його вини [8, с. 175–176].

Аналіз мотиваційної сфери правопорушників дозволяє виявити основні причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень проти довкілля, а також визначити найбільш ефективні напрями запобігання. Зокрема, домінування корисливих мотивів свідчить про необхідність посилення економічних механізмів регулювання природокористування, підвищення рівня фінансової відповідальності за порушення екологічного законодавства та створення стимулів для дотримання екологічних стандартів.

У сучасних умовах особливого значення набуває також урахування організаційно-управлінських мотивів, пов'язаних із діяль-

ністю підприємств і установ [9, с. 125–126]. Недосконалість систем внутрішнього контролю, відсутність ефективного екологічного менеджменту, а також недостатній рівень професійної підготовки персоналу створюють сприятливі умови для формування протиправної поведінки. У зв'язку з цим важливим напрямом запобігання є впровадження сучасних систем управління екологічними ризиками, підвищення прозорості діяльності суб'єктів господарювання та посилення державного нагляду [10, с. 141–142]. Таким чином, мотив і мета виступають не лише елементами суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, але й важливими індикаторами глибинних процесів, що відбуваються у сфері взаємодії суспільства і довкілля. Їх комплексне дослідження дозволяє не лише підвищити ефективність кримінально-правової кваліфікації, але й сформулювати науково обґрунтовану систему кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля в умовах сучасних викликів [11, с. 376].

Висновки. Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що мета та мотив є ключовими елементами суб'єктивної сторони кримінальних правопорушень проти довкілля, які відіграють важливу роль у розкритті внутрішнього змісту протиправної поведінки та забезпеченні правильної кримінально-правової оцінки діяння. Незважаючи на те, що у більшості складів кримінальних правопорушень вони мають факультативний характер, їх встановлення є необхідною умовою для повного і всебічного дослідження обставин кримінального правопорушення, з'ясування ступеня вини особи та визначення справедливого покарання.

З'ясовано, що мотив виступає первинним психічним імпульсом, який спонукає особу до вчинення кримінального правопорушення, відображаючи систему її потреб, інтересів і ціннісних орієнтацій, тоді як мета визначає конкретний результат, на досягнення якого спрямована протиправна діяльність. Взаємозв'язок цих категорій має системний характер: мотив формує внутрішню спонукальну основу поведінки, а мета — її практичну спрямованість, що у сукупності утворює цілісний механізм злочинної діяльності. Доведено,

що для кримінальних правопорушень проти довкілля характерним є домінування корисливих мотивів, пов'язаних із прагненням до отримання економічної вигоди, незаконного використання природних ресурсів або мінімізації витрат на дотримання екологічних стандартів. Водночас мотиваційна структура таких правопорушень є складною та багаторівневою, оскільки поряд із корисливими спонуканнями можуть проявлятися організаційно-управлінські, службові, соціально-психологічні та навіть ситуаційні мотиви, зумовлені впливом зовнішніх факторів, зокрема економічної нестабільності, недосконалості правового регулювання та слабкості контролюючих механізмів.

Встановлено, що мета кримінальних правопорушень проти довкілля здебільшого має матеріально-економічний характер і виражається у досягненні конкретного результату, пов'язаного з отриманням прибутку, ресурсів або економії витрат. Разом із тим у сучасних умовах, особливо в період воєнного стану, мета може набувати трансформованого характеру, зумовленого необхідністю забезпечення функціонування суб'єктів господарювання в умовах ресурсного дефіциту та кризових явищ, що свідчить про ускладнення мотиваційно-цільової структури таких право-

порушень. Обґрунтовано, що встановлення мотиву і мети має важливе значення для кримінально-правової кваліфікації, оскільки дозволяє відмежувати кримінальні правопорушення від суміжних правопорушень, правильно визначити форму вини, а також врахувати обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність. Крім того, ці категорії є необхідними для індивідуалізації покарання та формування обґрунтованої правової позиції у кримінальному провадженні.

Узагальнюючи, слід зазначити, що комплексне дослідження мети та мотиву як ознак кримінальних правопорушень проти довкілля має важливе теоретичне і практичне значення. Воно сприяє поглибленню наукових уявлень про механізм злочинної поведінки у сфері довкілля, підвищенню ефективності кримінально-правового регулювання та формуванню дієвої системи кримінологічного запобігання. Перспективними напрямками подальших досліджень є розроблення детальної класифікації мотивів екологічних правопорушень, удосконалення методик їх встановлення у процесі досудового розслідування, а також інтеграція кримінально-правових підходів у формуванні державної політики у сфері забезпечення екологічної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Турлова Ю. А. Екологічна злочинність в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади протидії : монографія. Київ : Знання України, 2018. 459 с URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21FMT=fullweb&S21ALL=%28%3C.%3E%29.
2. Мурихін С. В. Покарання за екологічні злочини в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2020. 25 с. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/17459>.
3. Марко С. І., Семенюк О. О. Використання сучасних інформаційних технологій у протидії кримінальним правопорушенням проти довкілля. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2023, 5. С. 480–484. DOI: 10.24144/2788-6018.2023.05.83
4. Черниш М. О. Довкілля як об'єкт кримінально-правової охорони. *Правові новели*. 2024. № 24. С. 177–185. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2024.24.24>.
5. Вітюк Д. Л. Складові елементи механізму запобігання злочинності в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 6, Т. 2, 2021. С. 156–160. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2021/6/tom_2/28.pdf.
6. Єрмаков Ю. О. Державний контроль сфери використання та охорони надр як засіб протидії кримінальним правопорушенням URL: <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/download/195/189/378>.
7. Комузляк К. А. Правове регулювання охорони довкілля під час збройних конфліктів на прикладі України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Серія

ПРАВО. Випуск 73: частина 1. С. 174–180. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.uzhnu.edu.ua/article/view/25758/15345>.

8. Вірт А. О. Кримінально-правова протидія злочинам, пов'язаним з незаконним використанням корисних копалин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2021. 210 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/15329>.

9. Дудоров О. О., Письменський Є. О. Кримінально-правова кваліфікація незаконної порубки лісу : практичний посібник. МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Сєверодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2017. 213 с. URL: <https://dspace.lduvs.edu.ua/handle/123456789/216>.

10. Садова Т. С. Воєнні злочини проти довкілля за міжнародним кримінальним правом : автореф. дис. ... докт. філософ. : 12.00.08. Харків, 2023. 215 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/18866>.

11. Митрофанов І. І. Кримінальні правопорушення проти довкілля за проектом Кримінального кодексу України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 375–379. DOI: 10.32782/2524-0374/2022-12/91.

REFERENCES:

1. Turlova, Yu. A. (2018). *Ekolohichna zlochyinnist v Ukraini: kryminalno-pravovi ta kryminolohichni zasady protydii: monohrafiia* [Ecological crime in Ukraine: Criminal law and criminological principles of counteraction: Monograph]. Znannia Ukrainy. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21FMT=fullwebr&S21ALL=%28%3C.%3E%29

2. Murykhin, S. V. (2020). *Pokarannia za ekolohichni zlochyyny v Ukraini* [Punishment for environmental crimes in Ukraine] (Extended abstract of Candidate's thesis). National Academy of Internal Affairs. <https://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/17459>

3. Marko, S. I., & Semeniuk, O. O. (2023). Vykorystannia suchasnykh informatsiinykh tekhnolohii u protydii kryminalnym pravoporushenniam proty dovkillia [Use of modern information technologies in countering criminal offenses against the environment]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, (5), 480–484. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.83>

4. Chernysh, M. O. (2024). Dovkillia yak ob'iekt kryminalno-pravovoi okhorony [Environment as an object of criminal law protection]. *Pravovi novely*, (24), 177–185. <https://doi.org/10.32782/ln.2024.24.24>

5. Vitiuk, D. L. (2021). Skladovi elementy mekhanizmu zapobihannia zlochyinnosti v Ukraini [Component elements of the crime prevention mechanism in Ukraine]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*, 2(6), 156–160. http://www.nvppp.in.ua/vip/2021/6/tom_2/28.pdf

6. Yermakov, Yu. O. (n.d.). *Derzhavnyi kontrol sfery vykorystannia ta okhorony nadr yak zasib protydii kryminalnym pravoporushenniam* [State control of the sphere of use and protection of mineral resources as a means of countering criminal offenses]. Journal of the National Academy of Management. <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/download/195/189/378>

7. Komuzliak, K. A. (2022). Pravove rehuliuвання okhorony dovkillia pid chas zbroinykh konfliktiv na prykladi Ukrainy [Legal regulation of environmental protection during armed conflicts on the example of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii PRAVO*, 73(1), 174–180. <https://visnyk-juris-uzhnu.uzhnu.edu.ua/article/view/25758/15345>

8. Virt, A. O. (2021). *Kryminalno-pravova protydii zlochyynam, poviazanykh z nezakonnym vykorystanniam korysnykh kopalyn* [Criminal law counteraction to crimes related to illegal use of minerals] (Candidate's thesis). National University "Odessa Law Academy". <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/15329>

9. Dudorov, O. O., & Pysmenskyi, Ye. O. (2017). *Kryminalno-pravova kvalifikatsiia nezakonnoi porubky lisu: praktychnyi posibnyk* [Criminal law qualification of illegal logging: A practical guide]. RVV LDUVS im. E. O. Didorenka. <https://dspace.lduvs.edu.ua/handle/123456789/216>

10. Sadova, T. S. (2023). *Voienni zlochyny proty dovkillia za mizhnarodnym kryminalnym pravom* [War crimes against the environment under international criminal law] (Extended abstract of PhD thesis). Kharkiv National University of Internal Affairs. <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/18866>

11. Mytrofanov, I. I. (2022). Kryminalni pravoporushennia proty dovkillia za proiekтом Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Criminal offenses against the environment according to the draft Criminal Code of Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, (12), 375–379. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-12/91>

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 06.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 01.05.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.05.2026